

crkva u svijetu

RASPRAVE I ČLANCI

TEOLOŠKI PLURALIZAM

Živan Bezić

Kako je pluralizam postao »Leitwort« i ujedno »Leitwert« u današnjem društvu i Crkvi, i mi smo se nedavno pozabavili pitanjem vjerske pluralnosti i pluralizma.¹ Bili smo naime postavili pitanje: kako je, i je li uopće moguće, uskladiti dvije neskladne stvarnosti — jednu Istinu s mnoštvom vjera? U odgovoru smo upozorili na razliku među pluralnošću i pluralizmom.

Stvarnost vjerske pluralnosti (mnoštva) prihvatili smo kao činjenicu i obogaćenje, a prema vjerskom pluralizmu (mnoštvenosti kao aksiomu) bili smo rezervirani, tj. prihvatili smo ga »secundum quid«. Kao metoda istraživanja istine i prostor slobode religiozni pluralizam dobro nam je došao, no nismo se mogli opredijeliti za nj kad se postavlja kao ideal, ideologija ili hermeneutsko načelo. Pluralizam se naime može očitovati u liku bogatog i plodnog Plutona ili poput mnogoglave Hydre, odnosno stoglave aždaje.

Tako je izgledalo naše viđenje vjerskog pluralizma u odnosu na mnoštvenost religija na svijetu. A što onda ako pluralizam izbije unutar jedne iste vjere ili konfesije?² Je li i tada poželjan ili barem razuman? Je li uopće moguć neki monokonfesionalni pluralizam? Može li i on biti metodološki opravdan, odnosno prostor vjerske i teološke slobode?

Da ne bismo ovo razmišljanje previše oduljili, ne ćemo ulaziti u sve vidove crkvenog pluralizma (npr. obredni, organizacioni, disciplinski itd.) koji su mogući unutar kršćanske vjere. Mi ćemo se zaustaviti samo na katoličkom teološkom pluralizmu.

¹ *Crkva u svijetu*, br. 1, g. 1987, str. 6 —18.

² Pluralizam može biti međukršćanski, međukatolički i međuteološki. Kako bi čitava ta lepeza bila preširoka za jedan obični revijalni članak, mi se ograničujemo samo na međukatolički pluralizam.

JEDINSTVO I MNOŠTVO³

Najprije se moramo okrenuti činjenicama. Što one kažu: da li i u krilu Katoličke Crkve postoje razlike u mišljenju, vjerovanju i kršćanskom djelovanju?

Postoje. I to od samog početka kršćanstva. Jedna golema razlika (da ne reknemo oprečnost) leži i u samim njegovim temeljima — to je dvojnost »aeconomiae salutis«, Stari i Novi Zavjet. I lik samog osnivača Crkve Isusa Krista nije prikazan u jednom dokumentu, nego u četiri evanđelja (da ne spominjemo apokrifne), koja opet imaju svoju specifičnu »teologiju«. Premda Djela Apostolska (4, 32) ističu kako su prvi kršćani bili »cor unum et anima una«, ne sakrivaju nam ni pojave oprečnosti i razlika: teološki sukob Petra i Pavla, različite kerigmatske metode, podvojenost prvih kršćana na »judaizantes« i »hellenizantes«.

Zajednička se je liturgija stvarala tek polako i mučno, još i danas osjećamo posljedice raznolikosti crkvenih obreda. Patristika i praxa Istoka i Zapada nisu išle usporedno, što je s vremenom dovelo do raskola. Dodir s tadašnjom kulturom i filozofijom uvjetovao je raznolika opredjeljenja (gnosticizam, neoplatonizam). Veoma rano, pogotovo iza sticanja slobode u IV. st., nastaju među kršćanima manji ili veći razdori (kizmatičari, nikolaiti, doketi, gnostici) koji polako pripremaju prave šizme, hereze, apostazije i sekte (montanisti, donatisti, arijanci, nestorijanci, pelagijanci itd.). Svi se raskolnici i krivovjerci pozivaju na vlastite »teologije«. Stoga je to doba i vrijeme apologeta, obrane trinitarnih i kristoloških dogmi te teološkog utemeljenja ortodoksije. Prvi su crkveni sabori bili vrlo burni, sve prije nego znak idealnog jedinstva.

Već u VI st. zapaža nepoznati afrički pisac uočljivu činjenicu: »Unitas Ecclesiae linguis omnibus loquitur.«⁴ Našem Afrikancu to nije smetalo, on je sve »jezike« (teologije) znao uključiti u široko srce opće (katoličke) Crkve. Ona zbog te mnogojezičnosti nije postala Kulom babilonskom.

Mimoišavši sve heretičke i sektaške podjele, vidimo da su i u srednjem vijeku postojale temeljite razlike u učenju pravovjernih crkvenih naučitelja. Neprestano su nicali nove »quaestiones disputatae«, postrojavale se različite bogoslovne škole (augustinizam, tomizam, skotizam, nominalizam). Nicali su uvijek novi redovi sa svojim posebnim školama duhovnosti (benediktinci, dominikanci, franjevci, kasnije devotio moderna, isusovci, sulpicijanci itd.).⁵ Srednji vijek je, kako znamo, završio kob-

³ C. Sintas, *Pluralisme dans l'Eglise*. Toulouse 1968; AA. VV., *Unità e pluralismo nella Chiesa*. Ed. Ares, Milano 1976; W. Riess, *Glaube als Konsens*. Über die Pluralität im Glauben. Kösel, München 1979; G. Lindgens, *Katolische Kirche und moderner Pluralismus*. Klett, Stuttgart 1980; R. Parent, *Communione et pluralité dans l'Eglise*. Fides, Montréal 1980. Y. Congar, *Diversités et communion*. Cerf, Paris 1982. A. Race, *Christians and religious pluralism*. Orbis Book, Maryknoll 1982. O. Cullmann, *L'unité par la diversité*. Cerf, Paris 1986. ⁴ *Sermo*, 8, 1. P. L. 65, 743.

⁵ M.-D. Chenu: »Les systèmes théologiques ne sont que l'expression des spiritualités. C'est là leur intérêt et c'est leur grandeur« (cit. prema AA. VV., *Teologia Liturgia Storia*. Miscellanea in onore di Carlo Manziana. La Scuola e Morcelliana, Brescia 1977, str. 122).

nim i teškim raskolima (luteranci, protestanti raznih denominacija, anglikanci itd.).

Poslije oštih protureformatorskih borba teologija je uplovila u vode baroka i prosvjetiteljstva s ispadima bajaranizma, jansenizma i galikanizma. Racionalizam revolucionarnog XIX. st., kad se teologija utemeljuje kao znanost, pripravlja putove neoskolastici, ali i modernizmu koji se poziva na načela suvremenosti (Loisy, Le Roy, Tyrell).⁶

Revolucija i svjetski ratovi XX. stoljeća još su više zapeli teologiju u suvremena zbivanja, tako da se već prije II. vatikanskog sabora rađa »nouvelle théologie«. Poslije Sabora katolička se teologija širom otvara svijetu i dijalogu sa suvremenim znanostima, postaje pluralistička. Više nije jedinstvena niti u bitnim točkama vjere (npr. u kristologiji), što se jasno očituje u najnovijim vjerskim priručnicima.⁷ Pokret ekumenizma je konačno sankcionirao pluralistički trend katoličke teologije.

Krivo misle oni koji drže da je posljednji koncil glavni »krivac« za »pošast« pluralizma. Izvori su pluralizmu mnogobrojni, kako u prošlosti tako i danas. U nemogućnosti da spomenemo sve, navedimo samo neke: dubina samoga kršćanskog misterija, razne vjerske tradicije, utjecaj protestantizma, prevlast hermeneutike, razvoj metodologije, nove filozofije, slobodarske tendencije, slabljenje auktoriteta, prošireni krug teologa, svjetske promjene koje doživljujemo i općenito naše pluralističko doba. Istina je, vjersko, duhovno i teološko jedinstvo u Crkvi ostaje uvijek poželjno, ali mnoštvo i mnoštvenost vjerovanja i shvaćanja ne možemo zbrisati s lica zemlje. Moramo se, dakako, truditi da to ne bude pluralizam radi pluralizma, nego »una pluralità in moto verso l'unità«. ⁸ Poželji i molitvi Kristovoj: da svi budu jedno (Iv 17, 21—23).⁹

POKONCILSKO VRENJE

Premda II. vatik. sabor, kako smo rekli, nije bio glavni izvor crkvenog pluralizma, on je ipak bio njegov poticajni katalizator. Stoga je opravdano pitanje: kako sada, poslije Sabora, stojimo s pluralizmom u katoličkoj teologiji?

•

⁶ Već se Döllinger u borbi protiv crkvenog učiteljstva pozivao na suvremeno javno mišljenje.

⁷ U djelu *Initiation à la pratique de la théologie*, 5 sv., éd. Cerf, Paris 1982—83, upadan je teološki pluralizam, a načelno ga brani Cl. Geffré u članku »Pluralités des théologies et unité de la foi« (sv. I, str. 117—142). Isto tako se zapaža pluralizam i u suvremenim katekizmima, osobito katekizmima za odrasle. Stoga se, po zahtjevu posljednje Rimske sinode, priprema opći i jedinstveni katolički katehizam.

⁸ Z. Alszeghy, M. Flick, *Come si fa la teologia*. Ed. Paoline, Alba 1974, str. 127.

⁹ Za opomenu nam može poslužiti napeta i nesložna situacija među protestantima. U Njemačkoj jedna velika grupa »evangelikalaca« više neće da pristupuje zajedničkom »Kirchentagu« što ga organizira službena evangelička crkva (EKD). Evangelikalci sazivanju svoj posebni »Gemeindetag«, na kojemu ne dozvoljavaju nikakvi teološki pluralizam. Nije zanemariva još jedna činjenica: g. 1977. 7. protest. pastora bilo je učlanjeno u Njem. Komunističku partiju (*Herder Korrespondenz*, br. 7, g. 1977, str. 374).

Suvremena teološka gibanja (gibanja!, dakle pluralitet) bujaju i osvajaју teren. Pošto smo o njima već pisali.¹⁰ ovdje bih se osvrnuo na razvojne faze pokoncilskog pluralizma. Ako imam ispravan pregled suvremene katoličke teologije, taj bih razvoj periodizirao u tri glavne faze: *aggiornamento*, *kontestacija* i *disidencija*.

Faza »a g g i o r n a m e n t a« je započela odmah na Koncilu, a nakon njega je zaplovila punim jedrima u čitav život Crkve. Ta faza prevladava u šestoj i sedmoj dekadi našeg stoljeća. Svi se žure, teolozi među prvima, kako što prije i što brže prilagoditi Crkvu današnjem vremenu. Poneseni koncilskim optimizmom katolici se oduševljavaju za napredak, za demokraciju, za socijalne tekovine i sva ostala dostignuća suvremenoga svijeta. »*Gaudium et spes*« zahvaća sve crkvene i teološke krugove.

U zanosu posadašnjjenja vjere i teologije mnogi misle da je glavna dužnost katolika odbaciti sve »balaste« prošlosti, odreći se naivnih i »mitoloških« vjerovanja starijih generacija. U Francuskoj kraljuje »la théologie nouvelle«, koja je u srži pluralistička, jer je zbroj raznih suvremenih teoloških tendencija. U Njemačkoj ulazi u modu krilatica »Abschiednehmen«. Niču knjige s naslovima: *Abschied* (rastanak) *vom Teufel*, *Abschied vom Hochwürden*, *Abschied von der Volkskirche*, *Abshied von Religion*, i tome slično. Nije onda nikakvo čudo što je nastupio čas i za »*Abschied von Gott*«, tj. rodila se tzv. teologija-mrtvog-boga (čudna »teologija« već i s čisto logičkog stanovišta, no pustimo je neka počiva u miru!). Bogoslovi koji su trebali biti bogoslavi stavili su u sumnju i sam predmet svoje teologije te postali bogohulnici.

Utrka prilagođavanja svijetu pretvorila se je u plimu sekularizma i sekularizacije. Teologija se sve više pretače u antropologiju a zatim u »teologiju zemaljskih vrednota«. Posvjetovnjačenje iz teorije prelazi u praxu, a moglo bi se kazati i ovako: praxa je tražila opravdanje u teoriji. U posvjetovnjačenju su prednjačili klerici, redovnici, redovnice i teolozi (poznatiji primjeri: Charles Davis, Ivan Illich, Hubertus Halbfas).

Kako papa i biskupi nisu mogli biti pioniri u tom procesu sekularizacije i posuvremenjenja, među nestrpljivim bogoslovima i vjernicima javlja se oporba ili *kontestacija*. Pogodna klima za crkvenu oporbu nastupila je izbjavanjem oštre svjetovne *kontestacije* mladeži svuda po svijetu (1968). Mladenački bunt je započeo u Sjevernoj Americi i zahvatio sve civilizirane zemlje. Ideja samoupravljanja, emancipacije i osporavanja vlasti prodire i u Crkvu.

Sociologija se u to vrijeme nalazi u svome zenitu, osobito pokret »grupne dinamike«. Bazne, spontane, solidarne, formalne i neformalne grupe niču kao gljive poslije kiše u svim dijelovima svijeta (počevši od Južne Amerike) na poticaj i s blagoslovom teologa. Tako dobivamo »pučku Crkvu« (*Iglesia popular*), »podzemnu Crkvu« (*Underground church*), »baznu Crkvu« (*Basiskirche*) kao i »Crkvu odozdo« (*Kirche von unten*). Poznate su u to doba npr. grupne *kontestacije* opata Franzonija u Rimu ili župnika Mazzija u Isolottu.

¹⁰ Ž. Bezić, Suvremena teološka kretanja i njihova prisutnost u našoj Crkvi (*CuS*, br. 2, g. 1986).

Teološki trendovi tog vremena prožeti su oštrim kriticismom u smjeru »teologije praxe«. I teolozi žele mijenjati strukture Crkve i društva, daju prednost promjenama struktura pred osobnim mijenjanjem ljudi. Skloni su »političkoj teologiji«, a neki traže i revolucionarne zahvate u ime kršćanske vjere. U Južnoj se Americi rađa i širi »teologija oslobođenja«. Njezin je upliv zahvatio i ostale kontinente (tako sad imamo azijsku, afričku i ostale domorodačke »teologije«). Time je nastupio kraj eurocentrizma u teologiji, pluralizam se raširio i učvrstio. Teologija oslobođenja je danas u svojoj kulminaciji, tako da se je Crkva morala s njome i službeno pozabaviti, priznajući njezine dobre strane te upozoravajući i na negativne.

Osporavateljski pokreti su danas prilično izgubili na svom početnom elanu i rušilaštvu. Nisu više onako glasni (sad se je »glasnost« premjestila na Istok) i spremni na revolt kao nekada. Osporavatelji se povlače u se i pružaju uglavnom pasivni otpor. Načelno se i praktički udaljavaju od službenih struktura i traže pravo na vlastiti opstanak. Sebe smatraju legitimnim i alternativnim predstavnicima kršćanske teologije i praxe. Nisu više bučni kontestatori, nego svjesni i osvjedočeni disidenti (ovi su sad preselili na Zapad). Ušli smo u eru disidentstva.¹¹

Doduše, katolički teološki disidenti niti misle niti žele prekidati s Crkvom. Oni se ne smatraju odmetnicima i otpadnicima od svoje katoličke vjere, ne zagovaraju nikakav raskol ili formalnu herezu. Svoje stanovište ne smatraju nekom heterodoxijom, nego mogućim i zakonitim stavom u odnosu na službeno crkveno učiteljstvo. Ne ustaju protiv proglašanih dogmi, ali drže da ih mogu tumačiti na svoj, tj. moderan način. Postavljaju zahtjev na »right of dissent« ili, poput onih malo umjerenijih, na »right of responsible dissent«. Neki se izričito nazivaju disidentima, ali ne u smislu protivnika ili otpadnika, već u smislu onoga koji se razilazi u nebitnim točkama zajedničke vjere. Tako npr. Ch. Curran veli da on priznaje svaku definiranu dogmu katol. vjere, ali u onomu što nije dogmatizirano traži slobodu mišljenja i progagiranja.

Kao primjere disidentstva (razlaza) spomenut ću samo one poznatije teologe koji su bili cenzurirani sa strane Crkve. Razlaznici u dogmatskim pitanjima jesu Hans Küng (zbog svoga tumačenja nepogrešivosti Crkve i pape), Jacques Pohier (psihoanalitičko poimanje Boga i vjere), Edward Schillebeeckx (radi njegova stava prema svećeništvu i euharistiji) i Leonard Boff (pretjeranosti u teologiji oslobođenja). Prvoj dvojici je oduzeto pravo službenog naučavanja katoličke vjere.

Na području moralke razišli su se s tradicionalnim učenjima Crkve Nijemac Stephan Pfürtnner (bio je profesor u Švicarskoj na dominikanskom sveučilištu u Fribourgu) i Amerikanac Charles Curran (nedavno uklo-

¹¹ No nisu se svi disidenti zauvijek odrekli otvorenog otpora crkvenoj upravi. To se pokazalo prigodom imenovanja novoga pomoćnog biskupa u Beču, prof. Kurta Krenna (ožujak 1987). Otpor imenovanju nisu pokrenuli samo teolozi, premda su i oni javno istupali (npr. dekan bečkog bogosl. fakulteta), već mu se je pridružio jedan dio klera i »baze«. A glavni je razlog osporavanju »eine andere Theologie« (kako kaže *Kirchenzeitung Diözese Eisenstadt*, 15. IV. 1987, str. 11), tj. Krennove konzervativne ideje.

njen s katedre katol. sveučilišta u New Yorku). Obojica zastupaju previše slobodne poglede u seksualnim pitanjima. Isusovci su također morali isključiti iz svoga reda J. McNeila zbog njegova teoretskog i praktičnog odnosa prema homofiliji.¹²

Osude heterodoxnih teologa djeluju vrlo negativno na ekumenski pokret. Ako u Katoličkoj Crkvi nema mjesta za drugačija mišljenja među samim katolicima, kako će biti prihvaćeni teolozi koji nisu katolici? — pitaju se mnogi ekumenisti.¹³ Još veću pomutnju u posljednje vrijeme izaziva feministički pokret koji se je razmahao u Americi i s kojim surađuju i neke redovnice. Feminizam nalazi sve jače uporište i u Europi, prešao je i naše granice. Same sebi, nažalost, feministkinje ne znaju postaviti granice, ne pokazuju osjećaja za umjerenost jednog teologa tipa Rahnera.¹⁴ Općenito se pravo na kritiku prenaglašuje,¹⁵ pa se nije čuditi što sve češće dolazi do nekorisnih rasprava među vjernicima te do sukoba s teolozima i među teolozima.

ISTOST I RAZLIČITOST

Zašto su u suvremenoj teologiji tako česti nesporazumi oko pluralizma? Možda, prije svega, zato što se miješaju pojmovi vjera i teologija. Premda su usko povezane i bave se istim pitanjima, one to čine s raznih stajališta i nisu isto. Pa i sam pojam vjere treba razlikovati u njezinoj objektivnoj i subjektivnoj dimenziji. Objektivna vjera i njezin poklad (*fides quae*) potječe od Boga, počiva na objavljenoj istini i ne zavisi o našim subjektivnim raspoloženjima. Vjera kao istina u sebi je monistička, ne trpi pluralizam, normativna je i obavezuje teologiju.¹⁶ Spašava nas naime vjera, ne teologija.

Subjektivna vjera (*fides qua*) trebala bi se, doduše, što više prilagoditi objektivnim vjerskim istinama, ali joj to uvijek ne uspijeva zbog raznih ljudskih slabosti i ograničenosti. Stoga je osobna vjera podložna pluralističkim tumačenjima. Istina je jedna i traži jedinstvenost, ali tragalac istine — čovjek — neman je sa milijardama glava koje su sve ograničene u svome shvaćanju i dohvaćanju Istine. Covječanstvo je zbirna imenica, u njemu opstoje bezbrojna individualna vjerovanja, konkretne savjesti koje treba uvažavati i osobne slobode koje valja poštivati.

Teologija ima vjeru za svoj predmet razmišljanja i proučavanja, ali se s njome ne može poistovjetiti. Ona razumno i znanstveno tretira vjeru, zapravo i nije drugo nego »*fides quaerens intellectum*« ili »*intellectus fidei*«. Teologija ima znanstvene, spekulativne, kritičke, dijaloške,

¹² Herder Kor., br. 3, g. 1987, st. 148.

¹³ U tom smislu je, povodom slučaja Curran, uputio oštru kritiku Vatikanu naš zemljak, nastanjen u SAD, Paul Moyzes ((*Journal of Ecumenical Studies*, br. 2, g. 1986)

¹⁴ K. Rahner, *Le courage du théologien*. Cerf, Paris 1985.

¹⁵ Kirche von unten (Herder Kor., br. 10, g. 1981, 540).

¹⁶ »La teologia non è la fede; costantemente però si deve misurare su di essa, da essa è ispirata, ad essa si apre; perciò anche il suo pluralismo da essa riceve ispirazione e misura« (G. Volta, u knj. *Teologia Liturgia Storia*, Brescia 1977, str. 152).

pastoralne, pa i »proročke« zadatke. Teologiji su prepuštene upravo one vjerske stvari koje nisu jasne, njoj pripadaju baš »quaestiones disputatae et opinabiles«. Stoga je ona već po svojoj biti nužno pluralistička, tražilačka i smiona. Ako je vjera sigurnost, teologija je traženje, dakle i lutanje. Ako se je kada moglo govoriti o »theologia perennis«, onda je to moguće shvatiti samo u tom smislu da je »vječna« u svojim neumornim traganjima. Traganja nikada ne isključuju pogreške i zablude, odnosno pluralna rješenja.

Zbog teologije, među ostalim uzrocima, Crkva se je raspala u »crkve«, a sada preko ekumenizma nastoji povezati prekinute niti jedinstva. Na katoličke teologije djeluje fascinantno protestantska sloboda tumačenja vjerskih sadržaja. Svijest povjesnosti vjere i dogme, otvaranje svijetu (sekularizacija) i dijalog sa svima predisponiraju teologe za pluralističke pokušaje. U tom ih smjeru vuku i suvremene filozofske ideje, antropološka orijentacija znanosti, različitost kultura i religija, brzina modernih informativnih sredstava i dužnosti »aggiornamenta«. Subjekt i publika teologiziranja nisu više samo klerici; sada većinu sačinjavaju laici.

Kako smo već natuknuli, razlozi teološkog pluralizma leže još dublje, u samom bogatstvu i nedokučivosti kršćanskih misterija. Tko je sposoban s neprevarljivom sigurnošću ponirati u dubine teodicejskog, kristološkog i euharistijskog otajstva, u sublimnosti ontoloških pojmova, u kompleksnosti crkvene biti (zar nije posljednja Rimaska sinoda ponovo naglasila misterij Crkve)? Kako ćemo jedinstveno i ortodoxno vrednovati misterij Boga, kad nam je i čovjek — tj. mi sami — velika zagonetka: »Profunditas est homo et cor eius abyssus«! Nije to samo jezični i terminološki problem. To je jednostavno stvar nemoći samoga ljudskog uma. Ako ostanemo na primjeru naravi i osobnosti Božje, kako ljudskim jezikom izreći i naći punu ravnotežu u iskazivanju jedinstva i trojstva Božjega?!

»Stalna je napast teologije, veli G. Volta, pokušaj zarobljavanja Boga u vlastite razumske kategorije.«¹⁷ Stoga je nerazumljiva zagrižena intolerantnost nekih vjernika, teologa i pastira kad nameću drugima svoja domišljanja. Raznolikost mišljenja u teologiji ne može biti nikakva obijest, samovolja ili igrarija bogoslova. Da se poslužimo njemačkim jezikom: pluralizam u teologiji nije nikakva »Sprachspiel«, nego zapravo ljuta nevolja, »Sprachnot«.

Daljnja napast teologije proistječe iz omeđivanja onoga što spada na bit (katoličke) vjere, a što je pak od periferne važnosti. Svi se slažemo u tome da u bitnome moramo biti jedinstveni (in necessariis unitas), a u ostalome ostajemo prepušteni razgovoru i dogovoru (in aliis libertas). Ali kako uspostaviti »hijerarhiju istina«, o kojoj nam je govorio posljednji Sabor (UR, 11)? Barem u jednome bismo se morali složiti: da nam je za spasenje potrebno dvoje: ispravno vjerovanje (orthodoxia) i ispravno djelovanje (orthopraxis).¹⁸

¹⁷ Ibidem, 150.

¹⁸ B. Lonergan, *Theologie im Pluralismus heutiger Kulturen*. Herder, Freiburg 1975; P. Toinet, *Le problème de la vérité dogmatique. Orthodoxie et hétérodoxie*. Téqui, Paris 1975; AA. VV., *Filosofia e teologie contemporanee*. Mor-

U dogmatskom pogledu katolici se slažu da nam je spasa u Bogu i Kristu preko njihove Crkve. Ali, odmah i tu upada pluralizam sa svojim naglascima. Teocentristi ističu da spasava samo Bog. Krist nije »apsolutni« Spasitelj, jer nas Bog može spasiti i mimo kršćanstva. Stoga »verum« ne mora biti povezan sa »unum« (teza koju zastupa katol. teolog iz Indije Panikkar). Kristicentristi su mišljenja da u stvari Bog nikada ne spasava bez zasluga njegovoga Sina, jer je ovaj jedini »put, istina i život«. Ono što nije apsolutno nužno, to je Crkva, dodaju oni (Rahner: anonimni kršćani, Küng). Ekleziocentristi pak drže da Otac i Sin spasavaju svijet jedino u Crkvi, zbog čega su je i ustanovili (»Extra Ecclesiam nulla salus!«)

Dok se ta i slična pitanja mogu rješavati u beskrajnim dijalozima i disputama, pitanje spasa je urgentno, aktualno, i konkretno. Treba se odmah staviti na posao spasavanja, svoga i tuđeg. Dijalog i teologija ne mogu zamijeniti poziv i poslanje. Svoju misiju moramo ispunjavati »stante pede«.

Usljed toga iskrsavaju i pitanja moralne praxe. Moral također spada u područje bitnoga i obaveznoga. Stoga bi, barem među katolicima, trebalo postojati minimalno osnovno jedinstvo u temeljnim pitanjima etike. Međutim, i tu ima razilaženja. Neki postavljaju za vrhovnu normu morala slobodu savjesti a ne Apsolutno Dobro. U posljednje se vrijeme mjesto savjesti preporučuje čak i »moralna fantazija«. ¹⁹ Postoje moralisti koji zastupaju »teonomnu autonomiju« (!), a drugi otvoreni relativizam i pluralizam. ²⁰ Najdalje su pošli disidentski moralisti, osobito u dopuštanju seksualnih sloboda. To izaziva reakciju drugih koji su proti svakom pluralizmu u etici. J. Piegsa odbacuje vrijednosni pluralizam i traži kršćanski »Grundkonsens«. »Jedes Spiel hat eigene Spielregeln«, veli on, inače pluralizam postaje običnom samovoljom. ²¹

Kako u Crkvi postoji de facto dvostruki magisterij (cathedra pastoralis: hijerarhija, cathedra magistralis: teolozi), dobro je suočiti njihova stajališta, tj. kako se ta dva učiteljstva odnose prema teološkom pluralizmu. Odmah upada u oči da su crkveni pastiri za što čvršće doktrinarno jedinstvo, a teolozi uglavnom za što veći pluralizam. Tako misli i prefekt za nauku vjere. ²² Pastoralni magisterij uči auktoritativno a teolozi argumentativno. Papa Pavao VI. brani crkveno jedinstvo od-

celliana, Brescia 1975; AA. VV., *Problemi della Chiesa oggi*. Ed. I. P. L. Milano 1976; R. Coste, *Pluralisme et espérance chrétienne*. Pour une Eglise pluraliste. Salvator, Mulhouse 1977; R. Hoekman i dr., *Pluralisme et oecuménisme*. Duculot, Gembloux 1977; J. P. Deconchy, *L'orthodoxie religieuse et sciences humaines*. Mouton, Paris 1980; D. Tracy, *The analogical Imagination*. Crossroad, New York 1981; G. D. Costa, *Theology and religious pluralism*. Blackwell, Oxford 1986.

¹⁹ H. Pauli, *Einsicht und moralische Phantasie*. Pustet, Regensburg 1986.

²⁰ J. Fuchs u *Lebendige Katechese*, br. 2, g. 1985, 107 — 111.

²¹ *Theologie der Gegenwart*, br. 2, g. 1986, str. 83 i dalje.

²² »Glaube und Theologie sind so verschieden wie Text und Auslegung. Die Einheit beruht im Glauben, der Vielheit ist die Theologie« (J. Ratzinger, u *Forum Katholische Theologie*, br. 2, g. 1986, str. 93).

bija pretjerani pluralizam, ali prihvaća umjereni.²³ To isto čini i Ivan-Pavao II. u svojim govorima Božjem narodu ili samim teolozima.²⁴

Međunarodna teološka komisija je zauzela stav prema pluralizmu u bogoslovlju: priznaje njegovu potrebu, ali upozorava i na njegove granice.²⁵ Teolozi u cjelini, zabrnuti za svoju istraživačku slobodu, većinom preferiraju pluralizam. Još je stari N. Cusanus isticao »coincidentiam oppositorum«. Noviji teolozi više očajavaju s »opposita« nego s »coincidentia«. Neki to čine umjereni: De Lubac, Cheny, Congar, Rahner, Alzeghy, Mellert, Lonergan, Mondin.²⁶ Drugi su više na strani pluralizma: Klostermann, Greinacher, Ducquoc, Denis,²⁷ Warnier,²⁸ Mariante i dr.²⁹

Među onima koji nisu zadovoljni teološkom mnoštvenošću nalazi se U. von Balthasar. On je za katolicitet, a ne za pluralizam.³⁰ U svojoj apologiji katoliciteta koristi se jednom glazbenom slikom. Za njega je svijet prije dolaska Kristova sličio orkestru što se sprema za sviranje. Prije koncerta svirači iskušavaju svoje instrumente, što stvara užasnu kakovoniju. Napokon dolazi dirigent i udara na klaviru ton »la«, a svi svirači uštimavaju svoja glazbala. Na znak dirigenta započinje divna koncertna sinfonija. Eto, to je upravo uloga Kristova u koncertu teologije.³¹

MODUS VIVENDI

Po svemu se čini da se mi danas nalazimo u postkoncertnom razdoblju crkvenog života. Svirači su se umorili, ne upiru više oči u dirigentski štapić, svaki svira svoju dionicu zaželjevši se solo uloge. Opet je zavladala disonanca.

Ili, da se poslužimo teološkim jezikom, »Ecclesia peregrinans« potražila je utjehu »in theologia peregrinante«. Pošto se nalazimo »na putu«, još nismo dokučili Konačni Cilj ni otkrili čitavu istinu. Sva je teologija još u traženju, ona okušava različite putove. A to onda uključuje potrebu pluralizma i rizik heterodoksije, dakle i zablude.

Jesmo li time osuđeni na zabludu? Nismo. To ne može dozvoliti DUH ISTINE koji prožima Crkvu. A što učiniti da ostanemo vjerni Duhu Istine? Dvije bitne stvari:

•
²³ Vrijedi pročitati papine riječi. Hrvat. prijevod u *Vjesniku splitske nadbiskupije*, br. 2, g. 1975, str. 23.

²⁴ Clanovima Međ. Teol. Komisije u Rimu: »Teološki ekumenizam je legitiman« (AKSA, br. 44, g. 1979, 5a).

²⁵ L'unità della fede e il pluralismo teologico (*La civiltà cattolica*, br. 124, g. 1973).

²⁶ B. Mondin, *Legittimità del pluralismo teologico* (*Osservatore Romano*, 1. IX. 1977, str. 3).

²⁷ H. Denis, *Les chemins de la théologie*. Centurion, Paris 1977.

²⁸ Ph. Warnier, *Pour une Eglise pluraliste*. Ed. Mama, Paris 1985.

²⁹ B. R. Mariante, *Pluralistic Society, Pluralistic Church*. Univ. Press of Am., Washington 1981.

³⁰ Herder Kor., br. 2, g. 1976, str. 75 i 80.

³¹ H. U. von Balthasar, *La verità è sinfonica*. Jaca Book, Milano 1974.

1. Sačuvati crkveno i vjersko jedinstvo. Odazvati se Kristovoj želji da svi budu jedno. Učiniti sve napore da ostanemo složni i jedinstveni u vjeri.

2. Prihvatiti potrebni, umjereni i razumni pluralizam. On će biti umjeren ukoliko je zaista potrebit i razuman. U nedavno izdanim smjernicama za odgoj svećeničkih kandidata biskupi su Jugoslavije napisali da »treba priznati i pluralitet teologije« i »zdravi pluralizam teološkog studija«. ³²

Ako je bit naše vjere monoteizam, nije monoteizizam. Ako je II. vatik. sabor prihvatio načelo »Ecclesia semper reformanda«, onda nam ne smije biti teško prihvatiti i njegovu logičku posljedicu: *theologia semper reformanda!*

Što to praktično znači? Prihvaćanje umjerenog pluralizma znači u prvom redu: a. toleranciju prema razlikama unutar iste vjerske zajednice. Ona se mora prije svega očitovati u prihvaćanju tuđeg načina mišljenja i vjerovanja među samim pukom Božjim. Potrebno je da naši vjernici shvate kako je Bog neizreciv, da njegova otajstva nadilaze snagu našeg uma te da je stoga i moguć i potreban različit pristup Božjim tajnama. Tim istim mislima valja da budu prožeti i crkveni pastiri u odnosu na razne teorije i pretpostavke katoličkih teologa. Ovi naime nisu neki automat s elektronskim mozgom koji je unaprijed programiran.

b. Što se pak tiče teologa, oni bi morali imati visoko razvijeni osjećaj odgovornosti prema vjerskom pokladu i vjernicima. To znači da moraju biti potpuno lojalni prema crkvenom učiteljstvu, a u svojim izjavama svjesni odgovornosti prema onoj braći i sestrama koji ih ne mogu slijediti u njihovim spekulacijama. Teolozi ne smiju stavljati na kušnju vjeru priprostih niti ulijevati zbrku i nesigurnost među narod Božji. Sablazan je najgori od svih grijeha.

U traženju alternativnih putova u teologiji njezini djelatnici ne smiju smetnuti s uma

— vjerski kriterij svoga rada: Božje interese, dobro vjere, Crkve i svake duše. Što god je protivno tom dobru ne može biti od Duha Istine.

— znanstveni kriterij: njihov rad mora biti u skladu s istinom i razumom, oni su učenjaci, istraživači i bogotražitelji.

— pastoralni kriterij: »*Salus animarum suprema lex*«! Bogoslovi ne smiju prekidati zajedništvo s pukom Božjim i crkvenim pastirima. Njihov magisterij (*the right to preach and teach*) ovisi o jedinstvu s nasljednicima apostola.

Koliko god cijenili svoj znanstveni rad, teolozi će držati na pameti da je njihov rad služba Crkvi i da je služba samo utoliko koliko joj je na korist. Ako je nekada katolička teologija tražila da ostale znanosti budu njezine »*ancillae*«, sama mora biti svjesna da je i ona »*ancilla fidei et Ecclesiae*«. Ne može joj biti svrha da tjera subjektivistički pristup vjerskim istinama (pluralizam) niti da se grčevito veže za jedan teološki pra-

³² *Odgoj i obrazovanje svećeničkih kandidata*. KS, Zagreb 1986, toč. 105.

vac (ekskluzivizam). G. D'Costa predlaže srednji put: inkluzivizam, zlatnu sredinu između monolitizma vjere i pluralizma teologije.³³

S jedne je strane pogrešno sve dogmatizirati³⁴ (kako znamo, postoji i hijerarhija vjerskih istina) i sve monopolizirati, pa od infalibiliteta praviti infalibilizam.³⁵ S druge strane, brojčana većina ili pravo na vlastiti sud nisu uvijek saveznici istine. Zato će teolozi uzeti kao paradigmu svih svojih teza Objavu, pisanu i predanu od početka. Naravno da će Objavu primijenjivati na duhovne potrebe današnjih ljudi, no zbog toga nije potrebno da se iznevjere Izvoru. Držat će se staroga crkvenog načela: »Non nova, sed nove!« Stoga neće otvarati umjetne i sofisticirane probleme, podjarivati nezadovoljstvo, poticati osporavanje ili naviještati razlaz (disens) sa službenom naukom Crkve.

Zar u svem ovom pluralističkom natezanju u Crkvi nema i crkv. obla st svoju riječ? Dakako, i to glavnu. Hijerarzi su pastiri čitave Crkve, dakle i teologa. Upravo njima je dana misija čuvanja jedinstva vjere. A to je i, sociološki gledano njihov poglaviti zadatak. Svaki naime sredeni sustav želi sačuvati svoju ravnotežu. Novosti i preinake (reforme, alternative, pluralizam) izazivaju destabilizaciju pa nosioci sustava odmah reagiraju pozivajući se na tradiciju i ustaljene norme. Pri tome koji put zaborave dá usvajanjem prikladnih i korisnih promjena sistem prelazi u višu i bolju sintezu, u novu harmoniju.

Stoga nije dobro ako se crkveni pastiri kod svake novosti odmah pozivaju na »argumentum auctoritatis«, zaboravljajući da prednost uživa »auctoritas argumenti«. Istina je, ne stoje uvijek argumenti uz bok svakoga teologa, no da li su uvijek i na strani auctoriteta? Stoga bi svaki crkveni učitelj trebao poštivati argumente, a svaki teolog crkveni auctoritet. Ne bi bilo pametno poticati sukobe i dispute gdje treba i ne treba, ali opet ne bi valjalo sankcijama prekidati teološke rasprave prije nego su sazorile i došle svome kraju. Neriješena se pitanja mogu prikrivati, ali ne i ugasiti. Prije ili poslije izbit će na površinu jačom snagom i pogibeljnijim nabojem.³⁶

Tko god pozna crkvenu povijest dobro znade da je i njezin tijek podvrgnut smjenama plime i oseke. Da spomenemo samo oscilacije novoga vijeka: reformacija — protureformacija, prosvjetiteljstvo — neoskolastika, modernizam — antimodernizam, aggiornamento — ritardamento (20 godina poslije Koncila). Što nam to pokazuje? Da crkveni kurs treba ostati uvijek isti, onaj Kristov, ali da pravila navigacije nekada nalažu manevarske postupke. Uostalom, Bog i »krivim crtama znade pisati rav-

³³ G. D. Costa, op. cit.

³⁴ P. Ricoeur misli da danas »ne pouvons plus pratiquer le dogmatisme de la pensée unique« (*Esprit*, oct. 1961, str. 453).

³⁵ Internationale katholische Zeitschrift *Communio*, br. 2, g. 1983.

³⁶ R. Egenter, *Miteinander umgehen*. Pluralismus in der Kirche. Don Bosco V., München 1978; M. Seckler, *Lehramt und Theologie*. Patmos, Düsseldorf 1981; W. Kern (Hg), *Die Theologie und das Lehramt*. Herder, Freiburg 1982; F. A. Arinze, *Der Theologe und das kirchliche Lehramt*. Borengässer, Opladen 1982.

no«. Stoga mudrost traži da crkvena uprava bude dalekovidna, toleran-tna i strpljiva s posadom crkvenog broda, naročito sa svojim teolozima.

Imaju li, napokon, teolozi i pravo na slobodu istraživanja i naučavanja?

Što se tiče teološkog istraživanja, svakako. To je njihovo znanstveno pravo, a njihova je sveta dužnost pravilna uporaba slobode. U tome ih nitko ne smije spriječavati, već pomagati.

U pogledu teološkog naučavanja njihova je sloboda ograničena razumljivim razlozima:

1. Magisterium pastorale u Crkvi pripada apostolima i njihovim nasljednicima; ne dakle teolozima. Stoga se magisterium scholasticum mora uskladiti s redovitim crkvenim učiteljstvom u svemu što spada ad fidem et mores, pogotovo s onim što je definirano.

2. Probleme i rezultate svojih naučnih istraživanja teolozi mogu slobodno iznositi i raspravljati među svojim kolegama, tj. u međusobnim razgovorima, skupovima, simpozijumima, kongresima i stručnim časopisima. To spada u normalni teološki dijalog.

3. Ne bi bilo pametno ni korisno da svoje sumnje, nova tumačenja, hipoteze i »rezultate« (što je rezultat?) istraživanja izravno iznose pred široku vjerničku publiku. S tezama i hipotezama ne valja odmah izlaziti na propovjedaonicu, na sve moguće crkvene govornice i javne skupove. Nije ni svaka akademska katedra za to pogodna. Pogotovo nije dobro to odmah stavljati na veliko zvono preko mass-media (a što neki teolozi vrlo rado i često čine). Vjernici nisu u stanju razlikovati privatna mišljenja bogoslova (još k tome i svećenika) od autentičnih stavova Crkve. Otuda se rađaju sumnje, nesigurnost, defetizam i sablazan. Tada teolog nije u službi svoje Crkve. Naprotiv.

ZAKLJUČNE MISLI

Budući da u ovom eseju nismo pretendirali riješiti problem teološkog pluralizma, već smo učinili samo jedan pošten napor da se približimo tom rješenju, na kraju ćemo sažeti u nekoliko teza rezultate našega pokušaja.

I. Jedinstvo vjere i teologije ostaje trajni ideal katoličkog vjernika. Što katoličanstvo biva šire i starije, sve više će biti izloženo napastima kvantiteta, pa stoga moramo više insistirati na kvalitetnom jedinstvu.

II. Idealno jedinstvo nije uvijek i posvema ostvarivo. To nam očigledno pokazuje povijest Crkve i teologije. Pluralizam je od samog početka kršćanstva stalno prisutan u njegovu krilu a posebno u naše pokoncijsko doba (posadašnjenje, osporavanje, razlaz). To nas ne oslobađa dužnosti nastojanja oko čuvanja jedinstva bitnoga poklada kršćanske vjere. Riječ Božja ostaje zauvijek »norma normans« kršćanstva bez redukcije vjere na ekumenski minimalizam (izražen riječima: »To agree about little and argue about much«).

III. Tu se nadovezuju pitanja hermeneutike i exegeze Riječi. (»Multifarium multisque modis...« Hb 1, 1). Kako pravilno razumjeti, tumačiti i živjeti Riječ Božju? Eto nas odmah u mnoštvu (pluralnost) i mnoštvenosti (pluralizam) katoličkog odgovora. Tâ ne zovemo se zaludu katolici! Ova raznolikost i mnoštvenost mogu biti veliko obogaćenje vjere. Da se ne bi izrodile u neslogu, potreban nam je odgovorni pluralizam i jedinstveno crkveno učiteljstvo.

IV. Zdravi se pluralizam može odvijati samo u trajnom i tolerantnom dijalogu. Teološki se dijalog najprije mora voditi između oba crkvena magisterija (pastorale et academicum), zatim među samim teolozima na akademski način, stručnim metodama. Teolozi ne mogu dobro obaviti svoj posao, pa onda ni pomoći svojoj Crkvi, ako ne uživaju dovoljnu slobodu istraživanja i naučavanja. Teologija može ostati znanostu jedino ako se hrani razumskim i logičkim dokazima.

V. Što činiti ako dođe do sukoba između pastoralnog i akademskog učiteljstva? Pastoralnom učiteljstvu Crkve pripada prednost i pravo »razlučivanja duhova«. Ipak je uvijek potrebno izbjegavanje ekstremnih rješenja. Zajednički stav neka bude vazda »ursprungsetreu« (kako to žele pastiri), ali i »situationsgemäss« (kako to naglasuju teolozi). Eventualni sukobi, nesporazumi i suprotna mišljenja normalna su pojava u svakoj ljudskoj zajednici, pogotovo u našoj golemoj, općoj Crkvi. Njih treba prevladati u ljubavi prema vjeri i istini: »veritatem facientes in caritate« (Eph. 4, 15).³⁷ S pastoralnog je gledišta vrlo opasno ako teolozi prenose svoje rasprave među kršćanski puk.

VI. Harmonija između vjere, znanosti i teologije ostaje naš stalni zadatak. Po ugledu na misterij kršćanskog Boga (jedinstvo u trojstvu). Po mjeri katoliciteta naše Crkve. U skladnoj sintezi jedinstvenosti i mnoštvenosti. Jedinstvo u mnoštvu, mnoštvo u jedinstvu! Vjera mora biti jedna, a teologije mogu biti raznolike. Ili, po riječima moga profesora Friesa: »Eine Theologie im Plural«.³⁸

I opet dozivam u pomoć pradavnu kršćansku mudrost: »In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus — caritas!«

³⁷ J. Brinkmann, *Toleranz in der Kirche*. Schönningh, Paderborn 1980.

³⁸ H. Fries, *Fundamentaltheologie*. Styria, Graz 1985, str. 150.

PLURALISM IN THEOLOGY

Summary

A reasonable religious pluralism is possible and necessary. Is it also justified into the theology of one same confession? The unity of the faith and theology remains our permanent ideal (Prayer of Jesus: »All may be one«, Jh 17, 21). In practice pluralism was present in the past and actual life of Church (aggiornamento, contestation, dissent). A correct pluralisme is always desirable in catholic theology, namely in dialogue between the magistry and theologians and among the theologians too.

Christian theologians have the full liberty of investigation in their science but a limited right of divulgation of their discoveries. The new and divergent opinions are not appropriate to be propagate between the Christian people but only within theologian circles. In the case of conflict the pastoral magisterium of the Church has final word.

Auctor exposes his position in six propositions calling for the basic consensus and harmony of faith and theological plurality.